

következetlen javaslat — az érdekeltek egyikének sem nyerte el tetszését. Az OMKE karteljogi szakértője, dr. Kelemen Sándor (id. m. l. o.) kevesli, a GyOSz (A karteljavaslat — A Magyar Gyáriparosok országos szövetségének előterjesztése az országgyűlés tagjaihoz) pedig azt ipar- és így gazdaságellenesnek tartja. A törvényjavaslat ebből a politikai kényszerhelyzetből következő fogyatékoságai ellenére — különösen a magánfél kereseti jogának kiküszöbölésével, a bemutatási kötelezettség megszorításával, és a választott bíróságok elismerésével — mindenestre haladást mutat a tervezettel szemben. A túlságosan tág meghatározások folytán pedig legalább is az az előny állott elő, hogy a bíróságok és a törvényt végrehajtó közigazgatási hatóságok kellő ruganyossággal és szabadsággal intézkedhetnek. Hogy ezt a szabadságot hogyan használják majd fel, az dönti majd el a törvény használhatóságát. A karteltörvény a végrehajtással áll vagy bukik.

Dr. Keszthelyi Nándor.

Kivánatos-e a kartelbíróság hatáskörének a közgazdasági miniszter által kezdeményezett perekre való korlátozása?

Irta: Dr. Bratmann Pál

A Karteltörvénytervezet (T) és a nemrég nyilvánosságra került Karteljavaslat (J) közti eltérések közt nyilvánvalóan leglényegesebb a magánjogi kereset elejtése. Míg a T. a közjogi kereset mellett magánjogi keresetet is ismért, mellyel úgy a karteltag, mint bármely versenytárs kérhetette a kartel bírói érvénytelenítését, addig a J. már csak közérdekű keresetet ismer.

Elvben a magánjogi kereset elejtése nem indokolható, mert azon érvek, melyeket különösen a kartelek részéről a magánjogi keresettel szemben felhoztak, távolról sem meggyőzők. Így Nádas László dr. „Karteltörvénytervezet“ címen a Jogtud. Közöny 1930 november 1-i számában megjelent közleménye, a kartel előnyeiben éveken át participáló tag a kartelt támadó kereseti jogát „Szerződészegés, hűtlenség és hipokrizis“-nek minősíti. Ezen felfogást nem oszthatom. Amidőn a kartelbíróság a közérdeket kívánja szolgálni, elzárható-e a bíróság oly érvek és okok elől, melyekhez máskép, mint a kartelalakulatban tagként működött vállalat adatszolgáltatása által hozzájutni nem is képes? Kétségtelen, hogy a kartel feloszlatására törő tag adatszolgáltatása nem feltétlenül megbízható. De vajjon a polgári perben participáló felek perbeli kijelentései mindig a 100%-os igazságot fedik-e? Az érvek megrostálása, a körülmények mérlegelése a

bíróság feladata, de valakit a kereseti jogtól elzárni azért, mert az, amit közérdek címén követel, egyúttal magánérdeke is, nem lehet.

A magánjogi kereset elejtése a kartelltag erkölcsileg esetleg kifogásolható fenti eljárásának nemcsak nem vet gátat, hanem a hipokrizisnek igazi melegágyát képezi. A J. 7. §-a értelmében ugyanis a közgazdasági miniszter utasítására a közérdekű keresetet a kincstári jogügyi igazgatóság indítja. Az elejtett magánjogi kereset szurrogátuma pedig a J. 7. §-nak utolsóelőtti bekezdésében található, mely szerint bármely hatóság, vagy magánszemély, tehát úgy a kartelltag, mint versenytárs a miniszter útján szorgalmazhatja a közérdekű kereset megindítását. Ami azt jelenti, hogy a kartelltag nem fog nyíltan színrelépni, ellenkezőleg a kartellalakulatban továbbra is participálni fog, de titokban, esetleg Strohmán útján fogja a közérdekű kereset megindítását célzó lépéseit folyamatba tenni. Amennyiben célját eléri: a kartell felbomlik, amennyiben pedig eljárása sikertelen, továbbra is résztvesz a kartellben és továbbra is részesül azon kartell előnyeiben, melynek megrontására tört.

Még alaptalanabbnak tartom Nádas László dr. már idézett közleményében a kartellen kívül álló vállalkozó kereseti jogának eismerése ellen felhozott azon érvet, hogy az ily vállalkozó „a kartellel szemben érdekellentétben áll”, már pedig „ilyen igen kevésbé objektív egyéniséget feljogosítani, hogy a közérdek leple alatt a kartell feloszlatását kérhesse . . . nem helyeselhető”. A kartellenkívüli vállalkozó által keresete támogatásában felhozott érvek épp úgy lehetnek helytállóak, mint sem. Ennek eldöntése végeredményben a bíróságra tartozik, de valakit kereseti jogától elzárni azért, mert felhozandó érvei esetleg nem teljesen helytállóak, nem lehet. A jogrendszerek általános elve, hogy bárki fennálló, vagy csak vélt jogát is keresettel érvényesítheti és a bíróság döntését kiprovokálhatja. Nem sokkal inkább megillet mindenkit ezen jog akkor, midőn nem magánérdekéről, hanem az egyetemesség, a köz érdekéről van szó? Nem régi-e a kívánság, hogy pl. bűncselekmény esetén, minthogy az a közt sérti, bárki a népből felléphessen vádlóként (általános népvád) és van-e valaki, ki a pótmagánvád jogosultságát tagadná, azért, mert a pótmagánvádló; mint sértett, a vádlottal esetleg érdekellentétben áll?

Elvileg tehát nem helyeselhető a J. merev álláspontja, midőn a kartellbíróság hatáskörét a közgazdasági miniszter által folyamatba tetetett ügyekre szorítja. A gyakorlatban persze sok függ attól, hogy a miniszter a hatóságok és magánosok kezdeményezésének mennyiben fog helytadni. A minisztérium politikai, a részben a minisztérium előterjesztésére, részben a minisztérium által alakított kartellbizottság (J. 5. §.) pedig politikai színezetű szerv, úgyhogy a gyakor-

lattól már csak azért sem várhatunk sokat. Ezt sejteti már a J. 7. §-ának utolsó bekezdése, midőn úgy rendelkezik, hogy a hatóságok előterjesztése felett a miniszter „rendszerint“, tehát nem feltétlenül a kartelbizottság meghallgatása után dönt, ami azt jelenti, hogy magánosok részéről tett előterjesztés felett a miniszter rendszerint — és hozzátehetném: feltétlenül — napirendre tér.

A J. merev álláspontja azonban nemcsak a magánjogi kereset tagadásában mutatkozik, hanem a kartelbíróság hatáskörének egyébként is egyedülállóan szűk körre való szorításában. Paradoxonnal élve azt mondhatnám, hogy mindazt, amit a J. nem kíván szabályozni, azt a II. §-ban szabályozza, ami által ezen szakasz a J. leglényegesebb pontjává válik. Ezen szakasz a kartelalakulat által érintett alanyok kölcsönös jogviszonyából stb., valamint 3-ik személyek jogviszonyából fakadó vitás ügyek érvényesítését a törvény rendes útjára tereli.

A szabályozatlanul hagyott kérdések közül csupán a karteltag felmondási jogával kívánok foglalkozni, mely jelentőségénél és kartelszakismeretet igénylő természeténél fogva feltétlenül a kartelbíróság hatáskörébe lett volna utalandó.

Az 1923. évi német Kartelrendelet 8. §-a szabályozza a tag felmondási jogát, mely szakaszról Stresemann: „Die Rechtsprechung des Kartellgerichts“ című, ezután többször felhívott munkájában elismeri, hogy joggal tekinthető a kartelrendelet magjának, „seine Bedeutung erhellte schon aus der grossen Zahl der Gerichtsentscheidungen.“ Valóban, ha a Kartellstelle des Reichsverbandes der deutschen Industrie kiadásában megjelent „Entscheidungen des Kartellgerichts“ című gyűjteményt forgatjuk, már első pillanatra szembe-tűnő, hogy a perek több mint 50%-a a karteltag felmondási joga körül forog.

Félreértések elkerülése végett le kell szögezmem, hogy a német kartelrendelet 8. §-a alapján a tag nem a kartel felosztatására, hanem saját kötöttségének azonnali hatállyal való megszüntetése iránt indít keresetet. Azonnali felmondás jogával élhet a tag fontos okból, ami természetesen a BGB. 723. §-ában foglalt eseteket is magában foglalja. A kartelbíróság szerint: „Ein wichtiger Grund kann daher gegebenenfalls auch in den Fällen angenommen werden, in denen bereits nach dem früheren Recht auf Grund des § 723 BGB. die Kündigung eines Geschäftsvertrages zulässig war“. Míg tehát a német kartelrendelet, illetve az annak nyomán kifejlődött gyakorlat csupán kiegészítőleg (auch) hivatkozik a német Polg. Tvk.-re, addig a magyar J. II. §-a alapján a karteltag kizárólag a közel 60 esztendőes Kereskedelmi törvényünk határozmányai szerint élhet felmondási jogával.

A német kartelrendelet szerint a tag súlyos ok fennforgása esetén azonnali hatállyal felmondhat. Amennyiben a

kartel a felmondást nem ismerné el, úgy bármelyik érdekelt fél 14 napon belül a felmondás vitatott hatályosságának kérdésében a kartelbírószághoz fordulhat. Érdekelt félnek a gyakorlat csak a felmondó tagot és kartelt, mint alakulatot tekinti. Az alakulatban továbbra is participáló tagoknak egyenként nincs joguk a bíróságot felhívni. A 14 napos határidő záros, elteltével a felmondás megtámadhatatlanná válik. Egyezségi kísérletek a határidőt meg nem szakítják (német kartelbírószág 28. sz. döntése). A felmondásra irányuló akaratkijelentésnek határozottnak (67. sz. d.) és feltétlennek (72., 98. sz. d.) kell lenni. A felmondást utolsó kiútnak tekinti a német gyakorlat: „Als äusserster Rechtsbehelf kann das Recht zur fristlosen Kündigung erst dann gewährt werden, wenn das Kartelmitglied vergeblich versucht hat . . . eine Abhilfe zu schaffen.“ (54. sz. d.)

Amennyiben a súlyos ok, akár az eszközölt felmondás után is, de a záros 14 napi határidőn belül, elesik, úgy a felmondás hatályát veszti (27. és 36. sz. d.), kivéve, ha a súlyos ok a kartel oly „méltánytalan és ezenfelül jogtalan tényében“ rejlik, melynek figyelembevételével a tag-kötelék fenntartása a felmondó fél szempontjából fel nem tehető. (29. sz. d.)

A német kartelrendelet 8. §-a fontos oknak minősíti a tag gazdasági mozgásszabadságának, a termelés, eladás, vagy árszabás tekintetében való méltánytalan korlátozását.

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy a karteltag a kartel tag rendelkezés szerint, szemben a magyar J.-al, a kartelbírószágot sértett magánérdeke védelmében is igénybeveheti. Mikép alakul most már a helyzet, ha a kartel, a tag felmondásával szemben, saját közérdekűségére hivatkozik? Elvégre elképzelhető, hogy a kartel nemcsak a közérdeket veszélyezteti, hanem a közérdeket szolgálja. (Pl. midőn a kartel egy közszükségleti cikk előállításánál a feldolgozandó nyersanyag árát méltányos mértékre leszorítja.) A német rendelet nemcsak elismeri a kartelbírószágnak particuláris magánérdek védelmében való felhívását, hanem a gyakorlat ezen túlmenve a magán- és közérdek fenti összeütközésénél többiben az alanti ítélethez hasonló döntést hozott:

„. . . auch wenn dem Nutzen oder Schaden einer Organisation für die Gesamtwirtschaft bei der Prüfung der Frage ob ein wichtiger Grund vorliegt, unter Umständen eine Bedeutung zukommen kann, so vermag die Erwägung, dass die Erhaltung eines Kartells vom Standpunkt der Gesamtwirtschaft aus erwünscht erscheint, doch nicht Kündigungsgründe völlig auszuräumen, die vom privatwirtschaftlichen Standpunkt des Kündigenden auf das Verbleiben in dem Kartell nicht zumutbar erscheinen lassen.“ (5. sz. d.)

Véleményem szerint ugyan a kérdés nem található egysé-

ges megoldásra, mert a bíróságnak az eset összes körülményeinek figyelembevételével kell döntenie, miért is elképzelhető, hogy a magánérdeknek a közérdekkel szemben nem ad helyt.

Stresemann már idézett munkájában a felmondási okokat két csoportra osztja, melyek I. a kartelen kívül, II. a kartelen belül fekszenek. Mindkét esetben a felmondás általános előfeltételeinek tekinti a viszonyok alapos változását (32. sz. d.), mely „változás“ természetesen a felmondó fél szempontjából rosszabbodást jelent. A gyakorlat következetesen megkívánja, hogy ezen rosszabbodás ne lett legyen előrelátható (3., 4., 8., 14., 26., 36., 100., 102. sz. d.). Az előreláthatóság szempontjából a kereskedő átlagos tapasztalata (8. sz. d.) a mérvadó. Amidőn azonban a felhívott ok a felmondó fél gazdasági tönkretételére alkalmas, a bíróság az előreláthatóság negatív feltételének vizsgálatát kikapcsolja. 85

A kartelen kívül fekvő felmondási okok: a konjunktúra változása, változó viszonyok, melyekhez a kartel nem, vagy nem elég gyorsan alkalmazkodik, a kartelen kívüli konkurencia megnövekedése (1., 46. sz. d.) stb.

A kartelszervezetben rejlő okok: a kartel céljának (2. sz. d.), szervezetének megváltoztatása, a tagsági kötelezettségek megnehezítése (6. sz. d.), így különösképp a kartelhozzájárulás felemelése (17. sz. d.), minthogy a kartelszervezet költsége méltányos határok közt tartandó. (25. sz. d.) Továbbá a szervezet meglazítása (47., 98. sz. d.), a cél lehetetlenülése (47. sz. d.), a hatalmi viszonyok kartelenbelüli eltolódása (9., 12. sz. d.) stb.

Önöközta felmondási okra azonban a fél rendszerint nem hivatkozhatik, kivéve, ha az ok a felmondó gazdasági tönkretételére alkalmas és más kiút nem mutatkozik. (71. sz. d.)

A felhozott okok sokfélesége és a kartel különleges természetével való összefüggése már egymagában is indokoltá teszi, hogy ezek elbírálása — ha már kartelbíróóság szerveztek — ezen „szakbíróóság“ hatáskörébe utaltassék. Még indokoltabbá válik ezen követelmény, ha figyelembe vesszük, hogy az élet a fenti séma felmondási eseteken kívül, sokkal komplikáltabb problémákat is vet felszínre.

Igy még a német gyakorlatban sincs teljes megelégedésre megoldva azon kérdés, hogy a felmondás, amennyiben a bíróság azt hatályosnak mondja ki, tulajdonképpen mit szüntet meg. Csupán a tag kartelszerű kötöttségét, vagy a tag viszonyát a kartelalakulathoz, úgy, amint az az esetleg éveken át tartó együttműködés folyamán kialakult? Nem lehetetlen ugyanis, hogy a kartel a tagjai közti kapcsolat szorosabbá tétele céljából a szoros kartelcélon, pl. rayonirozáson felül szabadalmakat szerez, új, célszerű feldolgozási módszert stb. bocsát tagjai rendelkezésére. Kérdés, hogy a tag, felmondás után, ezen közösen szerzett szabadalmakat hasz-

nálhatja-e? A probléma a „Hefe-Fall“-al kapcsolatban nyert aktualitást, amidőn a Hefe-Verband egy tagja fontos okból felmondással élt, azon kifejezett fenntartással, hogy a kartel szabadalmait, melyeket az alakulat közkölségen szerzett, továbbra is hasznosítani kívánja. A kartelbírótság — fontos ok forogván fenn — a felmondást hatályosnak mondta ki, anélkül, hogy a szabadalmak használatától a tagot eltiltotta volna. A kartelbíróstágnak ugyanis helyesen az volt az álláspontja, hogy a felmondás csupán a kartelkötöttséget szünteti meg, de nincs feltétlen kihatással azon a kartel által maga elé tűzött és megvalósított egyéb feladatokra, melyek a szoros karteleállal összefüggésben nincsenek. A bíróság ezen felfogása nem az ítéletből, hanem a kartelbíróstág elnökének, Lucas-nak a Kartell-Rundschau-ban közzétett véleményéből tűnik ki. A kartelbíróstág ugyanis — teljesen alaptalanul — nem látott hatáskört ezen utóbbi kérdés eldöntésére, úgyhogy a Hefe-Verband a rendes bírósághoz fordult. Ez utóbbi a szabadalmak használatától a felmondó felet tényleg eltiltotta.

Miként ezen — Stresemann nyomán — ismertett eset bizonyítja, az ügyek eldöntésének mikéntjére igen nagy kihatással van azon körülmény, hogy szak-, vagyis kartelbíróstág jár-e el, vagy a rendes bíróság.

Mindez az anyagi jogra vonatkozik. Hasonló fontossággal bír azonban a hatáskör kérdése az eljárási jog szempontjából is. Egyedül a karteltörvény alapján eljáró bíróság lesz abban a helyzetben, hogy ideiglenes intézkedéseket fogantathasson. A J. 10. §-a szerint a bíróság valamely határozat kereszttülvitelétől, valamely eljárás folytatásától pénzbírság terhe mellett ideiglenesen eltilthat, kötelezettségek alól ideiglenesen felmenthet és egyéb szükséges ideiglenes intézkedéseket is tehet.

Ezenfelül a kartelbíróstág eljárása jóval gyorsabb a rendes bíróság eljárásánál. Ezzel ellentétes Nádas László dr. álláspontja, ki már ismertett cikkében a kartelbíróstágnak a T-ben megszabott széles hatáskörét kifogásolja, mert szerinte még egy meg- és átvett árukból kifolyó per is a kartelbíróstág elé lenne vihető, „ami az ügyek néhány évre való eltemetését jelenti“. Ha a magyar gyakorlat tényleg úgy alakulna, — amit ugyan nagyon valószínűtlennek tartok, — hogy a kartelbíróstág csigalassúsággal fog eljárni, úgy az egész kartelkérdés szabályozása célt tévesztett. Ezen kör prima facie olyan, hogy a bíróság leggyorsabb beavatkozását és végleges döntését igényli. Ha a kartel eljárása a közérdeket sérti, úgy hiába fog a bíróság másfélévi tárgyalgatás után bárminő ítéletet is hozni, ezen év a gazdasági élet számára soha jóvá nem tehető súlyos kárt jelent. A kartelbíróstági eljárás ezen előnyétől, a célirányos, gyors eljárás és döntés kedvezményétől is elesik a karteltag, midőn a J. a felmondás fontos és sürgős kérdésében (azonnali hatályú felmondásról van

szó!) a felmondó felet a rendes bírósághoz utalja.

Ezen közleményem címében felvetett probléma a magánjogi keresettel és a tag felmondási keresetével távolról sincs kimerítve. Úgy vélem azonban, hogy már ezen részkérdések is megadják a feleletet a felvetett kérdésre, hogy t. i. távolról sem kívánatos a kartelbíróság hatáskörének a közigazgatási miniszter által kezdeményezett ügyekre való szorítása és midőn a J. szemben a T.-el ezen szükkeblű alapra helyezkedik, úgy mindent szolgál, csak az agyonvédett közérdeket nem!

PÉNZÜGYI JOGALKOTÁS

Adó- és illetékkedvezmények az 1930. évi XLI. törvény-cikkben. A rendkívüli ideiglenes házadómentességről szóló 1929. évi XXIX. t.-c. az ott részletesen megállapított feltételek mellett 30 éves rendkívüli ideiglenes házadómentességet biztosított azokra a Budapesten emelt új épületekre, amelyek 1931 augusztus hó 1-ig, illetőleg amennyiben lebontandó ház helyébe épülnek, 1931 november 1-ig teljesen lakható állapotba helyeztetek. Ezen törvény 4. §-ában pedig a lényegesebb költséggel történő és 1931 augusztus hó 1-ig befejezett átalakításból előálló jövedelemtöbblet után ugyancsak legfeljebb 30 évig terjedő házadómentesség volt engedélyezhető.

Az építkezések előmozdítását célzó egyes intézkedésekről és az Országos Lakásépítési Hitelszövetkezetről szóló 1930. évi XLI. t.-c. 10. §-ának (4) és (5) bekezdése szerint azokat az új épületeket is megilleti a 30 évi adómentesség, amelyek 1933. év végéig hozattak teljesen lakható állapotba, illetve az adókedvezmény kiterjed azokra az esetekre is, amelyekben az átalakítást legkésőbb 1933. év végéig befejezik.

Az 1930. évi XLI. t.-c. 10. §-ának (1)—(3) bekezdései szerint a lakás céljaira szolgáló újonnan emelt azokat az épületeket, amelyeknek építésére az Országos Lakásépítési Hitelszövetkezet kölcsönt folyósított és amelyek legkésőbb 1933. év végéig teljesen lakható állapotba helyeztetek, 30 évi rendkívüli ideiglenes házadómentesség illeti meg, amely az első 15 évben a községi pótdápra is kiterjed. A törvényhatósági városok kisgyűlése, továbbá a megyei városok és községek képviselőtestülete a 15 év helyett 20 évi községi pótdadómentességet engedélyezhet. A pénzügyminiszter felhatalmazást nyert arra, hogy az épület lakható állapotba helyezésére megállapított határidőt meghosszabbítsa.

A Szövetkezet maga mentes a társulati adó, az ez után az adó után kivethető állami, törvényhatósági és községi adók, valamint a kereskedelmi és iparkamarai illeték alól. A Szövetkezet alapításával kapcsolatos szerződések az okirati illeték alól mentesek. A Szövetkezet az okirati illetékek